

Szymaniak, Wiktor

Udział Mikołaja Nipszyca w polskiej polityce księcia Albrechta w latach 1532-1535

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 219-240

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiktor Szymaniak

UDZIAŁ MIKOŁAJA NIPSZYCA W POLSKIEJ POLITYCE
KSIĘCIA ALBRECHTA W LATACH 1532—1535

W życiu Albrechta Hohenzollerna rok 1525 przyniósł doniosłe zmiany. Wielki mistrz zdecydował się na sekularyzację państwa krzyżackiego, które następnie, już pod nazwą Prus Książęcych, zostało podporządkowane Polsce na mocy traktatu krakowskiego. 10 kwietnia 1525 roku na rynku krakowskim odbyła się uroczystość symbolicznego przekazania ziem pruskich w lenno Albrechtowi. Nowo kreowany książę złożył wówczas przysięgę wierności królowi polskiemu. Odtąd Prusy Książęce nie były państwem w pełni samodzielnym, a ich władca stał się statystą na europejskiej arenie politycznej.

Czy jednak 35-letni książę Albrecht u progu nowego rozdziału życia naprawdę pogodził się z utratą znaczenia swego państwa i własnej osoby? Trudno w to uwierzyć. Książę bowiem bardzo aktywnie zabiegał o uzyskanie wpływów na rządy w Polsce oraz starał się wyjść z izolacji politycznej w Rzeszy. Szczególnie godna uwagi jest działalność Albrechta w latach 1525—1533, kiedy mógł on jeszcze mieć nadzieję na uzyskanie korony polskiej. Teoretycznie, gdyby był prawnym opiekunem Zygmunta Augusta, mógł zostać regentem po śmierci starego króla¹. Wobec takiej szansy książę rozwinął szeroką akcję dyplomatyczną w celu zdobycia wpływów w głównym ośrodku polityki jagiellońskiej — na dworze Zygmunta I.

W otoczeniu królewskim Albrecht miał już swoich zwolenników z kanclerzem Krzysztofem Szydłowieckim na czele. Mimo to najważniejsze sprawy na dworze załatwiał sam lub przez oficjalne poselstwa. Z biegiem czasu takie metody dyplomatyczne okazały się niewystarczające, zwłaszcza gdy na przełomie lat 1531/1532 z pełną siłą rozgorzał spór księcia z królem o interpretację traktatu krakowskiego. Wtedy właśnie jeden z dworzan królewskich, który dotąd był opłacanym informatorem Albrechta, stał się jego oficjalnym reprezentantem na dworze Zygmunta I. Był to Mikołaj Nipszyc, sekretarz królewski i dyplomata polski, a przy tym czołowa postać dworskiego życia towarzyskiego. Nipszyc pracował w kancelarii królewskiej, kilkakrotnie też z polecenia Zygmunta I odbywał misje polityczne na Węgry i do Habsburgów. Jednocześnie służył księciu Albrechtowi. Ta dwoistość działania i cały barwny życiorys Nipszyca zasługują na odrębne opracowanie. Możliwość taką zwiększa

1 J. Maliek, *Nowe spojrzenie na politykę Prus Książęcych wobec Polski za czasów księcia Albrechta (1525—1568)*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1975, nr 4, s. 432. Ostatnio K. Górski podaje, że aspiracje do korony polskiej Albrecht zasygnalizował już w 1518 r., gdy prowadził pertraktacje w sprawie przyszłości Zakonu (K. Górski, *Zakon Krzyżacki a powstanie państwa pruskiego*, Wrocław 1977, ss. 198—199).

istnienie dużej ilości źródeł. Postawowe materiały, czyli korespondencja Nipszyca z Albrechtem, znajdują się w Staatliches Archivlager in Getyndze (dawne Archiwum Królewskie) ². W Polsce mamy około 220 listów obu korespondentów w odpisach lub regestach sporządzonych z oryginałów królewickich przez Ludwika Bąkowskiego w latach 1910—1914 ³ oraz 140 listów odpisanych albo zregestowanych przez Władysława Pocięchę ⁴. Ze źródeł drukowanych najcenniejsze są *Acta Tomiciana*, zwłaszcza zaś tomy XIV—XV, zawierające 54 listy Nipszyca do Albrechta. Nie można też pominąć wydawnictwa *Elementa ad fontium editiones* ⁵, w którym znajdujemy pośrednie wiadomości o reprezentancie Albrechta.

Historycy rzadko i tylko marginesowo zajmowali się osobą Nipszyca. Jego charakterystykę przedstawił najpierw Kazimierz Hartleb ⁶, a później Zygmunt Wojciechowski ⁷. Obaj badacze negatywnie wypowiadali się o działalności agenta ⁸ księcia pruskiego. Bardziej obiektywny i pełniejszy obraz dyplomaty przedstawił natomiast Władysław Pocięcha ⁹.

Działalność Nipszyca na rzecz księcia Albrechta nie była przedmiotem osobnej publikacji. Spotykamy o niej tylko wzmianki, głównie w pracach Ludwika Kolankowskiego ¹⁰, Adama Vetulaniego ¹¹, Władysława Pocięchy ¹² i ostatnio Janusza Małka ¹³. Z historyków niemieckich, mających dostęp do archiwaliów królewickich, Nipszyca wzmiankują m.in. Stephan Dolezel ¹⁴, Antjekathrin Grassmann ¹⁵ i Walter Hubatsch ¹⁶. Niniejszy artykuł jest więc pierwszą próbą ukazania wkładu Nipszyca w realizację polskiej polityki księcia Albrechta.

Chronologicznie praca obejmuje czteroletni, ale reprezentatywny wycinek z dyplomatycznej działalności Nipszyca. W latach 1532—1535 uczestniczył on bowiem w załatwianiu najważniejszych spraw księcia. Od początku 1532 roku, kiedy wspomniany spór o interpretację traktatu krakowskiego wkroczył w decydującą fazę, Nipszyc w imieniu Albrechta prowadził pertraktacje w spra-

² Staatliches Archivlager in Getyndze, Herzogliches Briefarchiv B4, Listy Nipszyca do ks. Albrechta oraz Ostpreussische Folianten (Deutsche Missive), t. 42—44, Listy ks. Albrechta do Nipszyca.

³ Biblioteka PAN w Krakowie, Prussica, sygn. 8653—8671.

⁴ Biblioteka Jagiellońska, Teki Pocięchy, teka nr 193/59.

⁵ *Elementa ad fontium editiones*, ed. C. Lanckorońska, t. 30, 34—36, Romae 1973, 1975.

⁶ K. Hartleb, *Jan Zambocki, dworzanin i sekretarz JKМ*, Warszawa 1937, rozdział II.

⁷ Z. Wojciechowski, *Zygmunt Stary (1506—1548)*, Warszawa 1946, ss. 177 n.

⁸ Słowa „agent” będzemy używać tu w znaczeniu przedstawicieli dyplomatyczny.

⁹ W. Pocięcha, *Królowa Bona. Czasy i ludzie Odrodzenia*, t. 2, Poznań 1949, ss. 23—24.

¹⁰ L. Kolankowski, *Z Archiwum Królewickiego. Polscy korespondenci ks. Albrechta 1525—1568*, Archeion, t. 6/7, 1930, ss. 102—108; tenże, *Zygmunt August, wielki książę Litwy do roku 1548*, Lwów 1913.

¹¹ A. Vetulani, *Lenno pruskie od traktatu krakowskiego do śmierci księcia Albrechta 1525—1568*, Kraków 1930.

¹² W. Pocięcha, op. cit., t. 2, 3—4, Poznań 1958.

¹³ J. Małek, op. cit.; tenże, *Prusy Książęce a Prusy Królewskie w latach 1525—1548*, Warszawa 1976.

¹⁴ S. Dolezel, *Das preussisch-polnische Lehnsverhältnis unter Herzog Albrecht von Preussen*, Köln und Berlin 1965, ss. 122—140.

¹⁵ A. Grassmann, *Preussen und Habsburg im 16. Jahrhundert*, Köln und Berlin 1968, ss. 52—57.

¹⁶ W. Hubatsch, *Albrecht von Brandenburg-Ansbach. Deutschordens Hochmetster und Herzog in Preussen 1490—1568*, Heidelberg 1960, ss. 248—254.

wie udziału księcia w elekcjach królów Polski i w obradach senatu oraz pośredniczył w sporze o królewską zwierzchność sądową w Księstwie. Były to sprawy kluczowe, które Zygmunt I rozstrzygnął na swoją korzyść w roku 1533. Później Nipszyc reprezentował księcia w prusko-litewskim konflikcie granicznym i popierał na dworze inflancką politykę Hohenzollernów. Ponadto uczestniczył, również w imieniu Albrechta, w rokowaniach matrymonialnych, doprowadzając do wydania w 1535 roku królowej Jadwigi za Joachima, margrabiego brandenburskiego.

Lata 1532—1535 wybrane zostały nie tylko z powodu ciężaru gatunkowego rozwiązywanych przez Nipszyca problemów, ale również dlatego, że był to przełomowy okres w polskiej polityce księcia Albrechta¹⁷. Ważna też była możliwość wykorzystania, nie wykraczającego poza rok 1535, wydawnictwa *Acta Tomiciana*.

Zasygnalizowany wycinek działalności Nipszyca poprzedzony został zarysem jego królewskiej służby dyplomatycznej oraz poszerzony o opis techniki jego działania. Uzupełnienia te wydawały się konieczne, by przedstawić istotę służby Nipszyca dla dwóch panów — króla polskiego i księcia pruskiego. Artykuł ten pomyślany jest więc jako przyczynek do dziejów obcej służby dyplomatycznej w Polsce.

NIPSZYC JAKO DYPLOMATA POLSKI

Mikołaj Nipszyc pochodził z niemieckiej rodziny szlacheckiej, osiadłej od XIV wieku w księstwie głogowskim¹⁸. Nieznana dotychczas data jego urodzin ustalić można w przybliżeniu na rok 1483. W liście bowiem do księcia Albrechta z 23 listopada 1533 roku Nipszyc wyraźnie stwierdził, że ma „już za sobą pięćdziesiąt lat nieporządnego życia”¹⁹.

Dzieciństwo i młodość spędził zapewne w rodzinnych stronach, głównie w miejscowości Barczowa nad rzeką Baryczą²⁰. Otrzymał wykształcenie humanistyczne. Znał język niemiecki i łaciński (później nauczył się także polskiego).

Mikołaj miał siostrę, której syn, Franciszek Schier, był kuchmistrem nadwornym księcia Albrechta²¹. Brat Jan natomiast wybrał karierę wojskową w służbie króla Zygmunta I²².

Bracia Nipszycowie trafili na dwór Zygmunta Jagiellończyka, gdy był on księciem głogowskim, a kiedy został królem Polski, zabrał do Krakowa również Ślązaków. W ten sposób Mikołaj został dworzaninem królewskim²³. Początkowo pełnił funkcję pisarza w kancelarii, a od 1532 roku posługiwał się już oficjalnie tytułem „secretarius regis Poloniae Sigismundi primi”²⁴.

17 J. Małek, *Prusy Książęce*, ss. 10—11, *passim*.

18 W. Pocięcha, *op. cit.*, t. 2, ss. 23, 475.

19 *Acta Tomiciana* (dalej AT), Wrocław — Kraków 1957, t. 15, nr 557, s. 779, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 23 XI 1533.

20 W. Pocięcha, *op. cit.*, t. 2, s. 23.

21 AT, t. 16, cz. 2, nr 395, s. 32, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 29 VII 1534.

22 W. Pocięcha, *op. cit.*, t. 2, s. 23.

23 *Ibidem*.

24 AT, t. 14, nr 15, s. 24, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 11 I 1532.

Jeszcze przed tym awansem król wyznaczał Nipszyca do pracy dyplomatycznej.

Pierwsze znane nam poselstwo odbył Nipszyc w roku 1519. Wówczas król Zygmunt I wysłał go do wielkiego mistrza krzyżackiego, Albrechta Hohenzollerna, w sprawie uregulowania konfliktów granicznych²⁵. Zgodnie z instrukcją poseł załatwiał jeszcze polecenia królewskie w Elblągu.

Tereniem następnej misji dyplomatycznej Nipszyca były Węgry. Wyjechał tam w listopadzie 1525 roku i przez 9 miesięcy zabiegał o odszkodowanie dla Fuggerów za straty poniesione przez nich w tamtejszych kopalniach kruszców²⁶. Niemal natychmiast po powrocie do kraju, bo we wrześniu 1526 roku, Nipszyc ponownie został wysłany na Węgry, tym razem już jako poseł królewski²⁷. Oficjalnie miał dowiedzieć się o losie Ludwika Jagiellończyka po bitwie pod Mohaczem (29 VIII 1526), a faktycznie chodziło o zbadanie, czy Zygmunt I ma szansę zostać królem Węgier²⁸. Wynik dyplomatycznej podróży Nipszyca był niepomyślny, gdyż 5 listopada 1526 roku w Szekesfejerwarze wybrano królem węgierskim Jana Zapolyę, a w dwadzieścia dni później w Komornie „stronnictwo habsburskie ogłosiło królem Ferdynanda”²⁹. W czasie tej misji Nipszyc, choć poseł polski, będąc szlachcicem niemieckim pokazał, że sprzyja Niemcom. Umożliwił mianowicie stronnikom habsburskim, skupionym wokół królowej Marii, zdobycie kopii instrukcji królewskiej i innych tajnych zaleceń Zygmunta I³⁰. Zdradę tę wykrył w Preszburgu wojewódzic rawski Jan Trzczeński, dworzani królowej Bony³¹. Nipszyc jednak potrafił utrzymać zaufanie króla, skoro ów w następnym roku znowu wysłał go na Węgry z listami do Jana Zapolyi³². W maju 1527 roku Węgry były przedmiotem rozmów Nipszyca z królem rzymskim Ferdynandem I podczas zjazdu we Wrocławiu³³. Ogólnie w pierwszych latach działalności węgierskiej Nipszyc musiał oddać duże usługi Habsburgom, skoro Ferdynand I w liście z 29 marca 1528 roku dziękował mu „za wierną służbę w obliczu niebezpieczeństwa”³⁴. Nie można jednak powiedzieć, że Nipszyc nie realizował poleceń króla w sprawie węgierskiej. Przeciwnie, zgodnie z zamiarem królewskim starał się gorliwie doprowadzić do pokoju między Ferdynandem I a Janem Zapolyą, proponując pośrednictwo Zygmunta I. Tak było podczas poselstw Nipszyca do króla rzymskiego odprawianych w maju — czerwcu 1531 roku³⁵, czerwcu 1532 roku³⁶, a zwłaszcza na przełomie lat 1532/1533³⁷, kiedy w Inns-

25 Ibidem, t. 5, nr C, ss.101—104, Instrukcja królewska dla posła z 13 VII 1519.

26 K. Hartleb, op. cit., s. 98. Por. J. Pajewski, *Stosunki polsko-węgierskie i niebezpieczeństwo tureckie w latach 1516—1526*, Warszawa 1930, s. 52.

27 AT, t. 8, nr CLXX, ss. 211—213, Instrukcja królewska dla Nipszyca.

28 W. Pocięcha, op. cit., t. 2, s. 299.

29 L. Finkel, *Polityka polska w sprawie węgierskiej w r. 1528*, *Kwartalnik Historyczny*, R. 13, 1899, s. 464.

30 W. Pocięcha, op. cit., t. 2, s. 300.

31 Ibidem, s. 317.

32 AT, t. 9, nr 22, ss. 21—22 i nr 23, s. 22, Dwa listy Zygmunta I do Jana Zapolyi w sprawie małżeństwa Jadwigi Jagiellonki. Nipszyc jest w nich wymieniony jako poseł.

33 K. Hartleb, op. cit., s. 70, przypis 2.

34 W. Pocięcha, op. cit., t. 2, s. 317.

35 AT, t. 13, nr 200, s. 196, Ferdynand I do Zygmunta I, Praga 19 VI 1531.

36 Ibidem, t. 14, nr 318, s. 499, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 3 VII 1532.

37 Ibidem, t. 15, nr 65, s. 92, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 8 II 1533.

brucku przez dwa i pół miesiąca prowadził pertraktacje pokojowe. Warto nadmienić, że Ferdynand I w czerwcu 1532 roku zaoferował Nipszycowi stanowisko płatnego agenta na dworze polskim, ale spotkał się z odmową³⁸. Obaj jednak sfinalizowali później sprawę przyjęcia na służbę Habsburgów hetmana Jana Tarnowskiego. Poseł króla rzymskiego, Jerzy von Logschau, zawiózł potem hetmanowi podarki i poręczenie pensji w wysokości 1 tys. florenów rocznie³⁹. Poza tym Jan Tarnowski sam prosił Nipszyca, aby wystarał się o listy cesarza Karola V i Ferdynanda I do Zygmunta I i królowej Bony, polecające go na zwolniony po śmierci Krzysztofa Szydłowieckiego urząd starosty krakowskiego⁴⁰. Takie same listy Nipszyc miał wyjednać w interesie Jana Chojeńskiego, starającego się o kanclerstwo⁴¹. Chojeński pisma polecające otrzymał, przy czym Ferdynand I nie omieszczał nadmienić, że liczy na wdzięczność przyszłego kanclerza⁴².

Sprawy węgierskie nie były jedynym przedmiotem królewskiej służby dyplomatycznej Nipszyca. Kilkakrotnie wyjeżdżał na sejmiki Prus Królewskich, gdzie reprezentował osobę króla. Przy okazji odwiedzał swego drugiego chlebodawcę w Królewcu. Czterokrotnie posłował też do Brandenburgii, gdzie za margrabiego Joachima wydana została córka królewska, Jadwiga. W 1536 roku Nipszyc został wysłany do Inflant, aby nakłonić ten kraj do wystąpienia u boku Litwy przeciw Moskwie⁴³.

Po zakończeniu ostatniej podróży dyplomatycznej (do Brandenburgii — latem 1540 r.) Nipszyc od sierpnia 1540 roku co najmniej do stycznia roku następnego, a być może do końca życia, przebywał w Poznaniu⁴⁴. Zmarł w stanie kawalerskim przed 30 lipca 1541 roku⁴⁵.

ZARYS PRZEBIEGU SŁUŻBY NIPSYCYA DLA KSIĘCIA ALBRECHTA

Mikołaj Nipszyc służbę dla księcia Albrechta rozpoczął od załatwienia na dworze polskim pomocy zbrojnej do stłumienia powstania chłopskiego na Sambii jesienią 1525 roku⁴⁶. Władysław Pociecha twierdzi, że od tego właśnie roku Nipszyc otrzymywał wynagrodzenie z Królewca⁴⁷. Mimo tych ustaleń problem początku służby jest nadal otwarty. Ważną natomiast sprawą jest określenie, kiedy król uznał Nipszyca za agenta księcia pruskiego. Władysław Pociecha przyjmuje, że nastąpiło to dopiero w 1534 roku⁴⁸, kiedy w liście

38 Ibidem, t. 14, nr 433, s. 645, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 20 IX 1532.

39 Ibidem, t. 15, nr 65.

40 Ibidem, nr 2, s. 4, Jan Tarnowski do Nipszyca, Kraków, początek I 1533. Por. W. Bogatyński, *Hetman Tarnowski 1488—1561*, Kraków 1913, ss. 43—48.

41 AT, t. 15, nr 2.

42 Ibidem, nr 31, ss. 47—48, Ferdynand I do Jana Chojeńskiego, Innsbruck, 23 I 1533.

43 *Elementa ad fontium editiones*, t. 34, nr 483, s. 144, J. Chojeński do Albrechta, Wilno, 25 VI 1536.

44 L. Kolankowski, *Z Archiwum Królewskiego*, s. 104.

45 Ibidem.

46 *Elementa ad fontium editiones*, t. 30, nr 3, ss. 3—4, Zygmunt I do Albrechta, Kraków 3 X 1525.

47 W. Pociecha, op. cit., t. 2, s. 23.

48 Ibidem.

do Albrechta Zygmunt I polecił mu, aby wszelkie tajne sprawy załatwiał z nim przez Nipszyca⁴⁹. Ze stanowiskiem takim można jednak polemizować. Zygmunt I bowiem już 3 października 1525 roku w liście do Albrechta, obiecując pomoc zbrojną dla uśmierzenia buntu chłopów sambijskich wyraził się, że uczynił to „stosownie do żądania Nipszyca”⁵⁰. Król więc wiedział już, że jego dworzanin jest przedstawicielem księcia i załatwiając prośbę Albrechta niejako uznał to „de facto”. O tym zaś, by tajne sprawy Albrecht załatwiał z nim przez Nipszyca, Zygmunt I pisał już 23 lutego 1531 roku, a list ten sam Nipszyc zawiążył do Królewca⁵¹. Można więc zaryzykować twierdzenie, że uznanym przedstawicielem księcia Albrechta na dworze polskim Nipszyc był już od roku 1525, a w latach 1531 i 1534 nastąpiło tylko oficjalne potwierdzenie stanu faktycznego. Niemniej należy pamiętać, iż Zygmunt I uważał Nipszyca przede wszystkim za swego dworzanina⁵², a dopiero potem za agenta władcy pruskiego.

W pruskiej działalności Nipszyca można wyodrębnić dwa okresy, obejmujące lata 1525—1531 oraz 1532—1541. Pierwszy z nich charakteryzował się niezbyt wielką aktywnością agenta, zdobywającego jednak coraz większe znaczenie w kręgu osób realizujących politykę księcia Albrechta na dworze polskim. W drugim okresie Nipszyc załatwiał coraz ważniejsze sprawy i był głównym, oficjalnym łącznikiem między królem a księciem. Pracował też intensywniej, o czym świadczy fakt, że w latach 1532—1541 napisał ponad 180 z około 200 znanych w ogóle listów do Albrechta. Przedstawicielem księcia na dworze polskim Nipszyc przestał być praktycznie już w maju 1540 roku, kiedy po raz ostatni pojechał do Brandenburgii. Z podróży tej przesłał jeszcze do Królewca siedem listów, z których ostatni napisał w Poznaniu 22 stycznia 1541 roku⁵³.

Po śmierci Nipszyca funkcję przedstawiciela księcia Albrechta w Rzeczypospolitej pełnili kolejno: Jan Policki (1542—1543), Krzysztof Konarski i Piotr Okuń (1544—1545), Gabriel Tarło (1546—1565) i Erhard Kunheim (1565—1668)⁵⁴.

DZIAŁALNOŚĆ NIPSZYCA NA RZECZ KSIĘCIA ALBRECHTA W LATACH 1532—1535

Na przełomie lat 1531/1532 w Krakowie bawiło poselstwo Albrechta z Jerzym Kunheimem na czele. Głównym zadaniem wysłanników było przedstawienie sejmowi żądań księcia, dotyczących przestrzegania 14. artykułu traktatu z 8 kwietnia 1525 roku, gwarantującego współudział Albrechta w politycznym życiu Królestwa⁵⁵. Chodziło zwłaszcza o uzyskanie zgody obu izb sejmu na udział księcia w elekcjach królów Polski. Sprawa ta w polityce

49 *Elementa ad fontium editiones*, t. 30, nr 112, s. 48, Zygmunt I do Albrechta, Wilno, 3 I 1534.

50 *Ibidem*, nr 3.

51 AT, t. 13, nr 66, s. 71, Zygmunt I do Albrechta, Kraków, 23 II 1531.

52 W. Pocięcha. op. cit., t. 3, s. 76.

53 L. Kolankowski, *Z Archiwum Królewskiego*, s. 105.

54 *Ibidem*.

55 *Władztwo Polski w Prusach Zakonnych i Księżęcych (1454—1657)*, wybór źródeł, opr. A. Vetulani, Wrocław 1953, s. 78.

księcia Albrechta zajmowała dużo miejsca po wyborze, bez jego udziału, Zygmunta Augusta na następcę tronu polskiego⁵⁶. Rola Nipszyca początkowo ograniczała się do pośrednictwa między księciem a kanclerzem, głównym stronnikiem Albrechta w sporze o interpretację traktatu krakowskiego. W roku 1532 Nipszyc już osobiście przedstawiał żądania w imieniu księcia tak postom, jak i senatorom⁵⁷. Starania Krzysztofa Szydłowieckiego, posłów i Nipszyca zakończyły się niepowodzeniem. 28 stycznia 1532 roku król podjął decyzję, odmawiającą księciu prawa udziału w elekcjach⁵⁸. Pewną rekompensatą za porażkę w sprawie zasadniczej było pozyskanie przez Nipszyca nowych stronników księcia wśród senatorów⁵⁹ i dworzan⁶⁰. Na następnym sejmie w Piotrkowie, odbywającym się na przełomie lat 1532/1533, kolejne poselstwo Albrechta wystąpiło z ostrym protestem przeciwko Zygmuntowi I⁶¹, lecz spowodowało to nie tylko energiczną reakcję króla, ale i większości uczestników obrad⁶². Taki bieg wydarzeń wzmocnił niewątpliwie stronnictwo królowej Bony i jednocześnie utrudnił Nipszycowi załatwianie książęcych spraw na dworze⁶³. Spór o udział Albrechta w elekcjach Zygmunt I rozstrzygnął definitywnie na swoją korzyść w czerwcu 1533 roku⁶⁴ i wyznaczył samego Nipszyca do zawieszenia księciu tej wiadomości⁶⁵.

We wspomnianym sporze o interpretację traktatu krakowskiego równoległymi, obok elekcji, problemami były starania księcia o udział w obradach senatu, o ograniczenie królewskiego zwierzchnictwa sądowego oraz sprawa nieuznawania przez Albrechta listów żelaznych, wystawianych przez króla osobom z Prus Książęcych. W staraniach o senatorskie krzesło Albrecht występował równie ostro jak w sprawie elekcji i z jednakowym skutkiem. Latem 1533 roku Nipszyc osobiście informował go o odmówieniu miejsca w senacie⁶⁶. Ograniczenia królewskiego zwierzchnictwa sądowego książe Albrecht żądał, gdy wynikła tzw. sprawa Fasolta. Starosta ławski Paweł Fasołt, zasądzony przez księcia, odwołał się od jego wyroku do króla. Zygmunt I do czasu wyjaśnienia wydał mu list żelazny. Albrecht protestował tak przeciw prawu apelacji⁶⁷, jak i owemu glejtowi⁶⁸. Z relacji Nipszyca wynika, że książe zraził sobie króla nie tyle przez Fasolta, ile przez własną interpretację traktatu krakowskiego⁶⁹, niezgodną zresztą z treścią 18. artykułu tegoż układu⁷⁰.

56 J. Małek, *Prusy Książęce*, s. 11.

57 AT, t. 14, nr 15, s. 25, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 11 I 1532.

58 A. Vetulani, op. cit., s. 135.

59 AT, t. 14, nr 15.

60 Ibidem, nr 46, s. 66, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 31 I 1532.

61 Ibidem, t. 15, nr 202, s. 285, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 14 IV 1533.

62 Ibidem.

63 Ibidem.

64 Ibidem, nr 312, s. 425, Nipszyc do Albrechta, Radziejowice, 17 VI 1533; S. Dolezel, op. cit., ss. 124—125; Książę jeszcze w 1534 r. występował w sprawie elekcji, ale stanowcza i surowa odpowiedź króla ostatecznie zamknęła problem (w legacji Zygmunta I do Albrechta z 12 III 1534 — AT, t. 16, cz. 1, nr 170).

65 A. Vetulani, op. cit., s. 166.

66 Ibidem.

67 Ibidem, ss. 166—167.

68 AT, t. 15, nr 202.

69 Ibidem.

70 A. Vetulani, *Polskie wpływy polityczne w Prusiech Książęcych*, Gdynia 1939, s. 23.

Ostatecznie, gdy za namową Nipszyca Albrecht złagodził swoje stanowisko ⁷¹, Zygmunt I obiecał nie wydawać Fasoltowi glejtu ⁷².

Jeżeli na omówione wyżej cztery ważne sprawy spojrzymy z punktu widzenia interesów księcia pruskiego, to możemy je sklasyfikować następująco:

Zabiegi Albrechta o udział w elekcji i o fotel senatora mieściły się w ramach maksymalnego programu politycznego księcia, chodziło mu bowiem o uzyskanie wpływów na rządy w Polsce. Była to więc polityka prowadząca do integracji Prus Książęcych z Koroną. W sporze o apelację i listy żelazne Albrecht reprezentował stanowisko izolacyjne, chciał bardziej usamodzielnic się w rządzeniu lennem pruskim. Niepomyślnie zakończenie pierwszych dwóch spraw w roku 1533 zadecydowało o załamaniu się właśnie wtedy maksymalnego programu polityki księcia Albrechta. Potwierdza to tezę Janusza Małka, który uważa początek lat trzydziestych za przełomowy w charakterze stosunków między Koroną a Prusami Książęcymi ⁷³, przy czym wyraźną cezurę stanowił rok 1533 ⁷⁴.

Nie wdając się w polityczno-historyczne konsekwencje tych wydarzeń możemy stwierdzić na pewno, iż miały one dla Albrechta znaczenie kluczowe, a że Nipszyc brał w nich poważny udział, przeto należy go od 1532 roku uznać za przedstawiciela, nie tylko zaś zausznika czy informatora pruskiego władcy.

Działalność Nipszyca nie ograniczała się tylko do spraw kluczowych. Książę bowiem miał wiele innych problemów do rozwiązania na dworze polskim.

W roku 1532 Albrecht został banitą Rzeszy. Rozpoczął więc działania w celu cofnięcia banicji. Zwrócił się z tym najpierw do swego suwerena, oczywiście przez Nipszyca. Na skutek jego starań król wystosował do cesarza memoriał z żądaniem zniesienia banicji. Dokument ów przedłożył cesarzowi Jan Dantyszek ⁷⁵. Zanim nadeszła odpowiedź od Karola V, Nipszyc w sprawie banicji rozmawiał z przedstawicielami stanów morawskich ⁷⁶ oraz z Ferdynandem I — w obu przypadkach z pozytywnym skutkiem. W relacjach Nipszyca czytamy bowiem, że mimo banicji stany morawskie nie będą działać na szkodę księcia ⁷⁷, a król rzymski nie zezwolił na ogłoszenie banicji w swych krajach ⁷⁸. Podobną decyzję — dzięki zabiegom Nipszyca — podjęły stany śląskie ⁷⁹. Tymczasem cesarz od 24 czerwca 1532 roku zawiesił banicję na dwa lata, o czym agent powiadomił księcia 25 lipca 1532 roku ⁸⁰. Jeszcze przed upływem terminu zawieszenia, bo w styczniu 1534 roku, Nipszyc starał się w imieniu Albrechta, aby w sprawie cofnięcia banicji rozesłano listy królewskie do cesarza, króla rzymskiego, elektorów i książąt Rzeszy ⁸¹. Ostatecznie sprawa banicji nie została załatwiona za życia Nipszyca i była nawet przedmiotem przetargów ⁸². Poza tym stanowiła ona niejako fragment szer-

71 AT, t. 15, nr 370, s. 566, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 24 VII 1533.

72 Ibidem, nr 414, s. 567, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 24 VIII 1533.

73 J. Małek, *Prusy Książęce*, ss. 10—11.

74 J. Małek w pracy *Prusy Książęce*, s. 10 jako wyraźną cezurę podaje rok 1532.

75 AT, t. 14, nr 238, s. 381, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 10 V 1532.

76 Ibidem, nr 318, s. 499, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 3 VII 1532.

77 Ibidem.

78 Ibidem, nr 356, s. 547, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 25 VII 1532.

79 Ibidem, nr 338, s. 521, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 13 VII 1532.

80 Ibidem, nr 356.

81 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 73, s. 155, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 28 I 1534.

82 J. Małek, *Prusy Książęce*, s. 262.

szego problemu. Książę bowiem dążył do wyjścia z izolacji politycznej, w jakiej znalazł się w Rzeszy po sekularyzacji Prus.

Kolejnym więc istotnym elementem polityki Albrechta była chęć zbliżenia do Habsburgów, a zwłaszcza do króla rzymskiego Ferdynanda I⁸³. Nipszyc starania w tym kierunku rozpoczął jeszcze w 1527 roku i kontynuował je podczas następnych misji do króla rzymskiego. W 1532 roku zabiegi agenta zaczęły przynosić rezultaty. Ferdynand I okazał życzliwość w sprawie banicji, a jego poseł do Krakowa, Zygmunt Herberstein, nawiązał korespondencję z księciem pruskim⁸⁴. Podczas pobytu w Innsbrucku zimą 1532/1533 roku Nipszyc stwierdził przychylne dla księcia nastroje na dworze wiedeńskim. Ferdynand I zapowiedział wówczas, że skorzysta z ofert Albrechta, dotyczących pośrednictwa pokojowego w sprawie węgierskiej⁸⁵, oraz z obiecaney pomocy zbrojnej Turkom⁸⁶. Warto tu zaznaczyć, że książę, szukający wyjścia z izolacji w Rzeszy, wspomagał jednocześnie jej przeciwników. Otóż gdy z polecenia Albrechta Fryderyk Giskra zaciągnął 150 husarzy dla Ferdynanda I przeciwko Turkom, to równocześnie książę wysłał działa i ryszturnek dla Hieronima Łaskiego, walczącego po stronie tureckiej⁸⁷. Nipszyc ostrzegwał Albrechta i zalecał ostrożność w tej podwójnej grze⁸⁸.

Polityczny środek ciężkości przesunął się na wschód od połowy 1533 roku, gdy Zygmunt I wraz z dworem przebywał na Litwie. Nipszyc był wówczas rzecznikiem księcia w jego sporze granicznym z Litwą. Chodziło zwłaszcza o północną część granicy prusko-litewskiej na styku starostw kłajpedzkiego i żmudzkiego. Przyczyną konfliktu, według relacji Nipszyca, był zatarg między poddanymi starosty kłajpedzkiego Jerzego Klingenbecka a ludźmi Mikołaja Szukowicza ze Żmudzi. Latem 1533 roku doszło nawet do starcia zbrojnego, w którym nie obyło się bez ofiar śmiertelnych⁸⁹. Bójka ta, jak zeznawał Szukowicz⁹⁰, została sprowokowana przez poddanych księcia. Chcieli oni odciąć dowóz zboża żmudzkiego do Kłajpedy⁹¹. Książę zaś oskarżał Szukowicza o zrabowanie Grolockowi 83 kop zboża⁹². Zgodnie z życzeniem Albrechta Nipszyc przedstawił jego żądania królowi na początku sierpnia 1533 roku⁹³. Monarcha odłożył wówczas sprawę do wyjaśnienia, gdyż podobne skargi składali również Litwini⁹⁴. Nipszyc nie czekał jednak biernie. W obecności królowej Bony odparł ataki na poddanych księcia, wysuwane przez Stanisława Szczepanowicza, namiestnika jurborskiego i zarządcę Koczyc (Koadjuty). Skargi Szczepanowicza dotyczyły wdzierania się kolonistów pruskich na ziemie królewskie oraz krzywd, jakie poddani księcia wyrządzili w Koczycach⁹⁵.

83 Ibidem, ss. 259 i 262.

84 AT, t. 14, nr 318.

85 Ibidem, t. 15, nr 65, s. 92, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 8 II 1533.

86 Ibidem, t. 14, nr 423, s. 636, przypis 3.

87 Ibidem, nr 395, s. 591, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 16 VIII 1532.

88 Ibidem, nr 338.

89 Ibidem, t. 15, nr 414, s. 567, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 24 VIII 1533.

90 Ibidem, nr 435, s. 596, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 3 IX 1533.

91 Ibidem.

92 Ibidem.

93 Ibidem, nr 393, s. 533, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 8 VIII 1533.

94 Ibidem.

95 Ibidem.

Na takie dictum acerbum Nipszyc słusznie wystąpił o regulację granic. Propozycję tę oficjalnie przedstawił królowi na początku trzeciej dekady sierpnia 1533 roku i uzyskał zgodę na dokonanie takiego rozgraniczenia w dniu 30 listopada⁹⁶. Wprawdzie w kilka dni później Zygmunt I zmienił decyzję i na 11 listopada postanowił wysłać komisarzy na granicę Prus i Litwy tylko dla rozśądzenia spraw spornych⁹⁷, ale mimo to działanie ambasadora w rozwiązaniu problemu granicznego należy ocenić pozytywnie.

Z problemem granicznym wiązały się też skargi Albrechta na ustanowienie przez króla nowych ceł na Litwie. Nipszyc pośredniczył w tej sprawie we wrześniu 1533 roku. Na zarzuty księcia Zygmunt I odpowiadał początkowo, iż traktat krakowski z Prusami dotyczy Korony, a nie Litwy i Żmudzi⁹⁸, później zaś polecił Nipszycowi napisać do księcia, że nie ustanowił nowych ceł, ale w celu zapobieżenia przemytowi otworzył nowe komory i strażnice⁹⁹.

Kwestia celna była zaledwie epizodem w dyplomatycznej działalności Nipszycza. O wiele więcej zabiegów i czasu poświęcił on sprawie inflanckiej.

Inflanty zawsze znajdowały się w sferze politycznych zainteresowań Albrechta, szczególnie jednak od roku 1530, kiedy jego brat, margrabia brandenburski Wilhelm Hohenzollern objął koadiutorię arcybiskupstwa ryskiego¹⁰⁰. Stwarzało to szansę zdobycia Inflant dla Hohenzollernów i dlatego Albrecht popierał swego brata oraz podjął odpowiednie starania na dworze polskim. Jesienią 1531 roku Albrecht polecił Nipszycowi, aby uzyskał u króla i kanclerza poparcie dla poselstwa, które Wilhelm wysłał przez Kraków do papieża¹⁰¹. Książę obiecał nawet agentowi nagrodę i słowa dotrzymał, przysyłając mu w prezencie świątecznym konia¹⁰², co wskazuje, że zadanie zostało wykonane dobrze. W rok później Wilhelm zajął biskupstwo ozylskie, usuwając zeń biskupa Reinholda Buxhövdena¹⁰³. Spowodowało to wrzenie wewnętrzne w Inflantach, a nawet groźbę wypędzenia Wilhelma z tego kraju¹⁰⁴. Wówczas Albrecht za pośrednictwem Nipszycza starał się uzyskać pomoc zbrojną dla brata zarówno ze strony Korony jak i Litwy. Nipszyc we wrześniu 1533 roku uzyskał zgodę króla jedynie na taką pomoc, która nie naruszałaby obowiązującego traktatu pokojowego Litwy z Inflantami¹⁰⁵. Zdołał jednak załatwić consensus królewski na udzielenie Wilhelmowi pomocy zbrojnej prywatnie przez tych polskich panów, którzy wyrażą zgodę na prośbę księcia Albrechta¹⁰⁶. Poza tym za namową Nipszycza Zygmunt I nawiązał korespondencję z mistrzem inflanckim w interesie swoich siostrzeńców¹⁰⁷. Kurierem królewskim do Rygi był najczęściej zwolennik księcia, Gersdorff. Za jego pośred-

96 Ibidem, nr 414.

97 Ibidem, nr 435.

98 Ibidem.

99 Ibidem, nr 484, s. 673, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 4 X 1533.

100 J. Małek, *Prusy Książęce*, s. 103.

101 Biblioteka PAN w Krakowie, Prussia, sygn. 8669, k. 44, s. 175, Albrecht do Nipszycza, 12 IX 1531.

102 Biblioteka PAN w Krakowie, Prussia, k. 47, s. 184.

103 L. Kolankowski, *Zygmunt August*, s. 253.

104 Ibidem.

105 AT, t. 15, nr 435.

106 Ibidem.

107 Ibidem, nr 469, s. 644, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 29 IX 1533.

nictwem Nipszyc nawiązał bezpośredni kontakt z Wilhelmem¹⁰⁸, co na skutek szybszego dopływu informacji ułatwiło mu dalsze działanie. Dla dobra załatwianej sprawy Nipszyc nie wahał się wydobyc potajemnie z kancelarii listu mistrza inflanckiego do króla¹⁰⁹. Ułatwił też księciu poznanie treści traktatu pokojowego Litwy z Inflantami¹¹⁰. Z jego również inspiracji biskup wileński Jan wydobyl ze swego archiwum dokumenty, które mogły stanowić prawną podbudowę postępowania Wilhelma w Inflantach¹¹¹. Gdy 13 marca 1534 roku poselstwo inflanckie zażądało od Zygmunta I usunięcia Wilhelma z biskupstwa ozylskiego, po audiencji Nipszyc pisał do księcia, że postara się odwlec odprawę posłów aż do przybycia do Wilna poselstwa lub co najmniej listów wzmacniających pozycję arcybiskupa ryskiego w tych rokowaniach¹¹².

Starania o uzyskanie poparcia na dworze dla brata książęcego zdecydowanie potwierdzają oficjalny charakter działalności dyplomatycznej Nipszyca. Nie pomniejsza tego ani sprawa kradzieży dokumentu, ani niezupełnie pomyślne zakończenie sprawy. Król bowiem zamierzał wykorzystać Inflanty do wojny Litwy z Moskwą. Godził się jednak na pozostawienie status quo w biskupstwie ozylskim i związane z tym protesty skierowane przeciw Koronie¹¹³, nakazał tylko Albrechtowi zabezpieczyć Kłajpedę¹¹⁴.

Przez cały omawiany okres absorbowaly Nipszyca sprawy matrymonialne, jakie załatwiał w imieniu księcia pruskiego na dworze polskim. Rokowania były delikatne, ale niemniej ważne politycznie. Albrecht poprzez wyszukiwanie odpowiednich partnerów dla córki starego króla czy księżny Anny mazowieckiej chciał podnieść swój prestiż polityczny i zyskać łaskę królowąską¹¹⁵. Inaczej jednak spojrzymy na cele księcia, gdy przypomnimy, że na męża księżny Anny proponował najpierw swego brata Wilhelma, a potem kuzyna Henryka, syna Karola, księcia ziebickiego, królowie Jadwidze zaś naraził Joachima, syna elektora brandenburskiego. W pierwszym wypadku chodziło o Mazowsze lub jego część¹¹⁶, a w drugim o zwiększenie (nawet w przyszłości) możliwości oddziaływania politycznego na Polskę.

W latach 1532—1535 Nipszyc brał bezpośredni udział w rokowaniach o skojarzenie księżny Anny z Henrykiem oraz królowny Jadwigi z Filipem, hrabią Palatynatu i Joachimem brandenburskim.

Księżna Anna stała się przedmiotem przetargów matrymonialnych po śmierci ostatniego władcy Mazowsza, Janusza, z uwagi na nie wyjaśnioną prawnie sytuację tej krainy¹¹⁷. Brata swego Wilhelma ksiądz pruski proponował na męża księżny w marcu 1526 roku¹¹⁸. Projekt ten nie został przyjęty mimo poparcia Krzysztofa Szydłowieckiego, Piotra Tomickiego i A. Krzyskiego (I)¹¹⁹. Albrecht, wiedząc że o rękę atrakcyjnej warszawianki starał się

103 Ibidem, nr 561, s. 786, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 28 XI 1533.

109 Ibidem, nr 580, s. 822, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 3 XII 1533.

110 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 11, s. 20, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 6—14 I 1534.

111 Ibidem, nr 145, s. 279, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 2 III 1534.

112 Ibidem, nr 177, s. 338, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 13 III 1534.

113 Ibidem, cz. 2, nr 405, s. 58. Nipszyc do Albrechta, Wilno, 12 VIII 1534.

114 Ibidem.

115 AT, t. 15, nr 434, s. 593, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 3 IX 1533.

116 L. Kolankowski, *Zygmunt August*, s. 19.

117 Ibidem, ss. 17—18.

118 Ibidem, s. 19.

119 Ibidem, ss. 19—23.

Stanisław Odrowąż i inni, znalazł dla niej nowego kandydata po swej myśli. Był nim Henryk, syn Karola Münsterbergskiego, księcia ziebickiego. Układy w imieniu syna prowadził książę Karol¹²⁰, z ramienia zaś księżny Zygmunt I. Oficjalnym pośrednikiem był książę Albrecht, a na dworze polskim na jego rzecz działał Nipszyc, korzystający z poparcia Szydłowieckiego¹²¹.

Na początku 1532 roku rokowania w sprawie tego małżeństwa przedstawiały się następująco: księżna jako warunek zamążpójścia stawiała przyznanie jej dożywocia na Mazowszu, król wyrażał zgodę na małżeństwo, a książę Karol i Albrecht liczyli na pomyślne zakończenie układów¹²². Nipszyc nakłonił króla, by wysłał specjalne poselstwo do księżny Anny¹²³. Bezpośrednie rokowania z księżną prowadził też Albrecht za pośrednictwem nadmarszałka Krzysztofa Zelhorna¹²⁴. Misje te zakończyły się niepowodzeniem i wówczas Nipszyc wystąpił z propozycją wykorzystania dla sprawy wuja księżny, Jerzego Radziwiła, który mógłby nakłonić ją do małżeństwa¹²⁵. Książę Albrecht wysłał agentowi listy uwierzytelniające do Radziwiłłów, ale nie zostały one wykorzystane. Król bowiem wysłał Nipszycza do Innsbrucka, więc pełnomocnictwo do układów z Jerzym Radziwiłłem złożył agent w ręce Krzysztofa Szydłowieckiego, a wykonawcą miał być poseł księcia Karola, Gutschaller¹²⁶. Po powrocie do kraju Nipszyc na początku marca 1533 roku próbował kontynuować rokowania z królem, ale tenże zakończył układy z powodu zdecydowanej odmowy księżny, która oświadczyła, że nie chce wyjść za cudzoziemca¹²⁷. Nipszycowi więc, mimo obietnicy nagrody¹²⁸, nie udało się doprowadzić do pozytywnego zakończenia tej sprawy.

Pośrednictwem w układach o małżeństwo królowej Jadwigi z Filipem, hrabią Palatynatu, książę Albrecht przejął dopiero latem 1533 roku¹²⁹. Przedtem Zygmunt I rokował w tej sprawie bezpośrednio z królem rzymskim Ferdynandem I, a łącznikiem między nimi był Nipszyc¹³⁰. On też podczas pobytu w Innsbrucku rozmawiał osobiście z hr. Filipem¹³¹ i zapewne obiecał mu, że dołoży wszelkich starań, by małżeństwo to doszło do skutku. Wskazuje na to późniejsze postępowanie Nipszycza. Na początku listopada 1533 roku wyjednał u króla zgodę na bezpośrednie układy z postami hrabiego¹³². Zygmunt I nie zgodził się wprawdzie na przyjazd hrabiego do Wilna ani na wezwanie tam królowej Jadwigi z uwagi na sytuację wojenną, lecz był przychylny proponowanemu mariażowi¹³³. Wysłannik Filipa, Leker¹³⁴, mógł więc zawieźć swemu panu pomyślne wiadomości. Niedługo jednak po-

120 AT, t. 14, nr 156, s. 241, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 24 III 1532.

121 Ibidem, nr 410, s. 610, Albrecht do K. Szydłowieckiego, Królewiec, 28 VIII 1532.

122 Ibidem, nr 156.

123 Ibidem, nr 238, ss. 330–381, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 10 V 1532.

124 Ibidem, nr 487, s. 746, Albrecht do Nipszycza, Królewiec, 26 X 1532.

125 Ibidem, nr 405, s. 712, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 15–17 X 1532.

126 Ibidem, t. 15, nr 65, s. 92, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 8 II 1533.

127 Ibidem, nr 115, s. 157, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 5 III 1533.

128 Ibidem, t. 14, nr 433, s. 646, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 20 IX 1532.

129 Ibidem, t. 15, nr 393, s. 538–539, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 3 VIII 1533.

130 Ibidem, nr 239, s. 332, Ferdynand I do Zygmunta I, Wiedeń, 1 V 1533.

131 Ibidem, nr 540, s. 751, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 10 XI 1533.

132 Ibidem.

133 Ibidem.

134 Ibidem, nr 557, s. 779, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 23 XI 1533.

tem, bo w trzeciej dekadzie listopada, przybyli z Palatynatu posłowie przywieźli „w zanadru” zakończenie rokowań¹³⁵. Andrzej Dłuski (Polak) i Jerzy Eblinger von Ebeleben oświadczyli, że tylko w obecności Dantyszka mogą przedstawić swoje zlecenia królowi. Jak wiadomo biskup chełmiński był w tym czasie daleko od Wilna, bo w Lubawie, więc Nipszyc wpadł na pomysł zaproszenia Dłuskiego do swej kwatery¹³⁶. Tam podczas rozmowy towarzyskiej, w obecności Gersdorffa i Fabiana Wojanowskiego poseł Dłuski mimochodem powiedział, że hrabia Filip cierpi na nieuleczalną chorobę francuską¹³⁷. To wystarczyło, by Nipszyc zaproponował księciu zerwanie układów, ostrzegając go, by „nie wpadł w jakąś kabałę”¹³⁸. Dla wyjaśnienia można dodać, że Dłuskiego i Eblingera wysłał do Wilna w imieniu hr. Filipa sam palatyn Fryderyk¹³⁹. Przez podanie takiej wiadomości (prawdziwej czy nieprawdziwej) chciał on, według przypuszczeń Nipszyca, przeskodzić małżeństwu swego kuzyna lub zająć jego miejsce¹⁴⁰. Wobec niepowodzenia z hrabią Filipem książe Albrecht w styczniu 1534 roku zaproponował, aby Jadwigę Jagiellonkę wydać za mąż do Moskwy. Projekt ten upadł natychmiast wobec gwałtownego sprzeciwu króla, o czym wiemy z listu Nipszyca, pisanego z Wilna 15 stycznia 1534 roku¹⁴¹.

Mimo czwartej już porażki, niez mordowany pośrednik matrymonialny, książe Albrecht, znalazł kolejnego kandydata do ręki córki królewskiej. Tym razem był nim młody margrabia brandenburski, przyszły elektor Joachim II. Latem 1534 roku książe miał z nim pertraktować w Poznaniu, a przedtem prosił Nipszyca o podanie wieku królowej i opisanie jej zalet¹⁴². Nipszyc oczywiście spełnił prośbę i radził księciu jak najszybciej doprowadzić układy do końca¹⁴³. W listopadzie 1534 roku stan rokowań był pomyślny, choć Zygmunt I ze względu na wojnę z Moskwą nie godził się, podobnie jak poprzednio, na przyjazd córki i młodego margrabiego do Wilna. Na małżeństwo jednak wyraził zgodę i musiał być słowny stary król, skoro Nipszyc uważał już sprawę za załatwioną¹⁴⁴. A zostało jeszcze wiele do zrobienia, jak spisanie interczy oraz uzyskanie zgody stanów koronnych i najbliższego krewnego Jadwigi — króla Jana Zapoły¹⁴⁵. Książe spisał z Joachimem najważniejsze punkty umowy¹⁴⁶, a Nipszyc ustalił z królem termin zjazdu w celu podpisania układu małżeńskiego na 2 lutego 1535 roku¹⁴⁷. Tym razem książe pośrednictwo matrymonialne zostało zakończone pozytywnym rezultatem. Król i posłowie Joachima w obecności Albrechta podpisali umowę małżeńską w Wil-

135 Ibidem, nr 561, s. 786, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 28 XI 1533.

136 Ibidem.

137 Ibidem.

138 Ibidem.

139 Ibidem.

140 Ibidem.

141 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 38, s. 66, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 15 I 1534.

142 Ibidem, cz. 1, nr 405, s. 58, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 12 VIIII 1534. O małżeństwie Jadwigi por. A. Przędzicki, *Jagiellonki polskie w XVI wieku*, t. 1, Kraków 1868.

143 AT, t. 16, cz. 2, nr 405.

144 Ibidem, nr 5.0, s. 371, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 17 XI 1534.

145 Ibidem.

146 Ibidem.

147 Ibidem, oraz nr 598, s. 405, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 27 XI 1534.

nie 23 marca 1535 roku¹⁴⁸, a ślub odbył się 29 sierpnia w Krakowie¹⁴⁹. Nipszyc jako ten, który dopomógł w skojarzeniu tego małżeństwa, kilkakrotnie później jeździł do Berlina, chociaż... już w październiku 1535 roku miał ochotę na wyjazd „do przyszłej młodej królowej Elżbiety do Austrii, gdzie są dobre wina”¹⁵⁰.

Oprócz omówionych spraw Nipszyc załatwiał wiele innych książęcych poleceń natury gospodarczej, osobistej i czasami kulturalnej.

TECHNIKA DZIAŁANIA NIPSZYCA

Mikołaj Nipszyc był pracownikiem kancelarii królewskiej. Miał więc dostęp do korespondencji króla, swojego pieczętarza oraz do pism wystawianych przez kancelarię i wpływających do niej. Samo życie wśród pisarzy, tak w pracy, jak i poza nią, przy zaletach towarzyskich Nipszyca, stanowiło niewątpliwie poważny atut w jego działalności na rzecz księcia. Głównym natomiast mankamentem w kancelaryjnej działalności Nipszyca była duża ilość pracy, na co kilkakrotnie skarżył się w listach do Albrechta¹⁵¹. Terenem działania Nipszyca był dwór królewski. Tam Nipszyc mógł spotykać Zygmunta I i rozmawiać z nim nie tylko oficjalnie. Podobnie rzecz się miała z królową i z innymi osobistościami dworskimi. Często gośćmi króla byli senatorowie. Nipszyc nie tylko z nimi rozmawiał, ale znał ich słabsze i mocne strony¹⁵². Dwór królewski odwiedzali też goście zagraniczni. Oficjalne audyencje z ich udziałem oraz rozmowy prywatne pozwalały Nipszycowi zbliżyć się do nich, poznać ich opinie i fakty, co ułatwiała jego pracę na rzecz księcia.

Nie same jednak ułatwienia spotykały Nipszyca w działalności na rzecz księcia. Wysługiwał się bowiem za pieniądze byłemu wielkiemu mistrzowi krzyżackiemu, z którym Rzeczpospolita prowadziła wojnę. Również Litwini niemile wspominali Zakon. Fakty te dyskryminowały Nipszyca w oczach wielu ludzi, a czasami wręcz uniemożliwiały załatwienie spraw z korzyścią dla Albrechta¹⁵³.

Poza tym na pewno nie pomogła Nipszycowi afera związana ze zdradą tajemnicy instrukcji królewskiej podczas poselstwa na Węgry w 1526 roku. Należy jeszcze podkreślić, że Nipszyc stał dość nisko w hierarchii dworskiej i dyplomatycznej. Nie zawsze więc i nie wszędzie miał dostęp. Nawet w kancelarii czasami napotykał trudności w uzyskaniu potrzebnych mu pism¹⁵⁴.

Mówiąc o warunkach jego pracy należy dodać, że jego działalność determinowała aktualna sytuacja wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej, wydarzenia dworskie i nawet tak drobne pozornie sprawy jak stan psychiczny

148 Ibidem, t. 17, nr 169, Układ małżeński.

149 J. Maliek, *Prusy Książęce*, s. 117.

150 AT, t. 17, nr 522, s. 649, Dantyszek do Albrechta, Lubawa, 6 X 1534.

151 Ibidem, t. 14, nr 15, s. 25, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 11 I 1532; t. 16, cz. 1, nr 38 i 145, ss. 67 i 280, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 15 I i 2 III 1534.

152 W. Pocięcha, *op. cit.*, t. 2, s. 24.

153 AT, t. 14, nr 46, s. 36, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 31 I 1532; por. też t. 15, nr 215 i t. 16, cz. 1, nr 321.

154 Ibidem, t. 15, nr 484, s. 674, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 4 X 1533.

oraz zdrowie samego Nipszyca i osób, z którymi się kontaktował, a także klimat, pory roku, dnia i aktualna pogoda.

*

Zdobywanie i przekazywanie księciu wszelkich informacji¹⁵⁵ było do 1531 roku głównym zadaniem Nipszyca, a i później stanowiło ważny odcinek jego pracy dyplomatycznej. Informacje potrzebne były Albrechtowi do sterowania swą polityką, Nipszycowi zaś — do „bardziej sprawnego działania”¹⁵⁶ na rzecz księcia. Zdobywanie wiadomości było więc ważnym elementem w pracy agenta i inspirowało go do stosowania w tym zakresie różnych sposobów.

Nipszyc wiele informacji przysyłał do księcia po prostu z polecenia króla¹⁵⁷, królowej¹⁵⁸ lub urzędników¹⁵⁹. Innym podstawowym sposobem uzyskiwania wiadomości było stwierdzanie zaobserwowanych faktów oraz wyciąganie z nich wniosków¹⁶⁰. Nieco trudniejsze okazało się wytławianie istotnych informacji od osób przebywających na dworze, gdyż wymagało to od agenta umiejętności znalezienia się we właściwym czasie w takim miejscu, gdzie mógł zebrać odpowiedni materiał. Oto przykłady. Kiedy w kwietniu 1533 roku ochmistrz Piotr Opaliński wrócił z Turcji, Nipszyc szybko trafił do niego i uzyskał informacje w sprawie węgierskiej¹⁶¹. Gdy natomiast na dwór przybywali posłowie, to zasadnicze wiadomości o celu ich misji przedstawiciel Albrechta zbierał podczas oficjalnej audiencji¹⁶². Czasami zapraszał ich również do siebie i w rozmowie towarzyskiej zwiększał zasób informacji¹⁶³. Poza tym wiedział o czym mówili kupcy¹⁶⁴ i znał nawet treść rozmów, prowadzonych między biskupami¹⁶⁵.

Jednym z głównych źródeł wiadomości były dla agenta wszelkiego rodzaju pisma. Część z nich Nipszyc tylko czytał¹⁶⁶, a niektóre — skopiowane — przysyłał do swego pruskiego pana¹⁶⁷. Wśród wspomnianych pism trafiały się i dokumenty. Jak Nipszyc do nich docierał? Najczęściej król oficjalnie zezwalał agentowi na kopiowanie pism w celu wystania ich Albrechtowi¹⁶⁸. Nie zawsze jednak takie pozwolenia wydawano¹⁶⁹ lub były one opóźnione¹⁷⁰

155 *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, Seria B, t. 5, Warszawa 1965, s. 52 podaje, że przez informację rozumie się „każdy czynnik, który ludzie, organizm żywe lub urządzenia automatyczne mogą wykorzystać do bardziej sprawnego, celowego działania (w szczególności sterowania)”.

156 *Ibidem*.

157 *AT*, t. 15, nr 484.

158 *Ibidem*, t. 16, cz. 2, nr 413, s. 70, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 16 VIII 1534.

159 *Ibidem*, t. 15, nr 562, s. 791, J. Tarnowski do Albrechta, Sandomierz, 29 VI 1533.

160 *Ibidem*, t. 14, nr 156, s. 242, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 24 III 1532 i w wielu innych listach.

161 *Ibidem*, t. 15, nr 215, s. 305, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 20 IV 1533.

162 *Ibidem*, nr 561, s. 765, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 28 XI 1533.

163 *Ibidem*.

164 *Ibidem*, t. 16, cz. 2, nr 387, s. 14, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 21 VII 1534.

165 *Ibidem*, t. 15, nr 561.

166 *Ibidem*, nr 434, s. 593, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 3 IX 1533.

167 *Ibidem*.

168 *Ibidem*, nr 580, s. 822, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 3 XII 1533.

169 *Ibidem*.

170 *Ibidem*, nr 484.

i wtedy informacje traciły swą aktualność. Nipszyc umiał radzić sobie w takich sytuacjach. Klasycyzmem przykładem może być poznanie treści traktatu pokojowego Litwy z Inflantami. W liście agenta do Albrechta ze stycznia 1534 roku czytamy, że tekst owego traktatu obiecano mu dostarczyć na sejmie, który miał się odbyć dopiero w poście. Tymczasem kanclerz litewski Olbracht Gasztołd wyjawiał, iż treść dokumentu jest taka sama jak układu między Litwą a Prusami¹⁷¹. Nipszycowi zostało tylko przekazanie tej informacji do Królewca. Kopię innego traktatu, turecko-polskiego, obiecał agentowi Piotr Opaliński po powrocie z Turcji w 1533 roku¹⁷².

W następnym roku biskup wileński Jan wydobyl dla Albrechta z archiwum dokumenty dotyczące oddania arcybiskupstwa ryskiego i biskupstw inflanckich pod opiekę wielkich ksiąząt litewskich¹⁷³. Przy docieraniu do pism i ich kopiowaniu Nipszyc korzystał z pomocy pracowników kancelarii. Proponował nawet księciu, by za to podziękował na piśmie dworzaninowi królewskiemu Stanisławowi Włoszkowi¹⁷⁴ oraz żeby przesłał podarek Wacławowi, łacińskiemu pisarzowi kancelarii litewskiej. Zdarzyło się również, że agent Albrechta przybierał postać zwykłego szpiega, gdy na początku grudnia 1533 roku wykradł z kancelarii potrzebny sobie list¹⁷⁵.

Nipszyc wiele informacji uzyskiwał jeszcze z listów, jakie otrzymał z różnych krajów oraz pisanych do innych osób, lecz pokazywanych jemu jako dworzaninowi lub agentowi¹⁷⁶.

*

Mikołaj Nipszyc jako uznany przedstawiciel księcia Albrechta, jego żądania i postulaty przedstawiał królowi w sposób oficjalny. Najczęściej odbywało się to w czasie specjalnie organizowanych z okazji wystąpień Nipszycia audiencji. Miały one charakter jawny lub tajny. Na audiencje jawne król wzywał osoby, które były zainteresowane sprawami, w jakich Nipszyc występował. Przy rozpatrywaniu np. prusko-litewskiego sporu granicznego obie strony (Nipszyc contra Mikołaj Szukowicz) w obecności Zygmunta I przedstawiały swoje argumenty¹⁷⁷. Audiencja przybierała wówczas formę dyskusji.

Podobny charakter, ale większą rangę polityczną, miała audiencja zorganizowana w styczniu 1534 roku, kiedy król w obecności panów polskich udzielił Nipszycowi posłuchania w sprawie banicji oraz polityki księcia w Inflantach¹⁷⁸.

Królowa Bona również przyjmowała Nipszycia na oficjalnych spotkaniach, które czasami także stawały się dyskusją¹⁷⁹. W audiencjach tajnych, poza królem i Nipszycem, uczestniczyli najczęściej urzędnicy koronni, jak kanclerz i podkanclerzy, a więc najbardziej zaufani doradcy monarchy. Takie cztero-

171 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 11, ss. 20–23, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 6–14 I 1534. Por. list Nipszycia do Albrechta pisany z Wilna 2 III 1534 (ibidem, nr 145, s. 280).

172 Ibidem, t. 15, nr 215.

173 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 145.

174 Ibidem, t. 15, nr 580.

175 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 145.

176 Ibidem, t. 15, nr 484, s. 874, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 4 X 1533.

177 Ibidem, nr 400, s. 543, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 14 VIII 1533, Por. nr 435.

178 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 73, s. 155, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 28 I 1534.

179 Ibidem, t. 15, nr 393, s. 538, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 8 VIII 1533.

osobowe spotkanie odbyło się w Krakowie 26 marca 1532 roku¹⁸⁰. Omawiano wówczas sprawę udziału księcia pruskiego w elekcjach królów Polski i trzeba zaznaczyć, że uczestnicy rozmowy byli do niej przygotowani, gdyż o celu audiencji powiadomiono ich kilka dni wcześniej¹⁸¹.

Prócz „posłuchań” Nipszyc prowadził inne oficjalne rozmowy z królem, królową czy urzędnikami.

Z Zygmuntem I agent rozmawiał często i w różnych sytuacjach, będąc przeważnie inicjatorem tych rozmów. Na spotkaniu przedstawiał on królowi sprawę, z jaką przychodził lub po prostu odczytywał list księcia¹⁸², a kiedy nie mógł tego uczynić osobiście, przesyłał na dwór pisma Albrechta¹⁸³. Zdarzało się czasami, że Nipszyc otrzymywał pilne polecenia księcia w czasie nieobecności króla. Jechał wówczas do niego i otrzymywał wstępną odpowiedź¹⁸⁴. Natomiast 15 stycznia 1534 roku wyjeżdżającemu na polowanie Zygmunтови I życzenie Albrechta zreferował stojąc w sankach¹⁸⁵.

Zygmunt Stary przyzwyczał się do Nipszyca i niechętnie sprawy pruskie załatwiał z kimś innym. Nawet pisać nie chciał do Królewca uważając, że wszystko powinno załatwiać się przez Nipszyca, ponieważ „jest posłem księcia na dworze”¹⁸⁶.

Z królową Nipszyc rozmawiał niechętnie, zwłaszcza gdy była w złym humorze. Oglądał się wówczas na drzwi i czekał, kiedy „surowa pani” skończy posłuchanie¹⁸⁷. Spośród urzędników, poza pieczętarszami koronnymi, Nipszyc oficjalnie spotykał się z kanclerzem litewskim Olbrachtem Gąsztołdem¹⁸⁸. Półoficjalny charakter miało współdziałanie Nipszyca z jego dworskimi przełożonymi — kanclerzem Krzysztofem Szydłowieckim oraz podkanclerzem Piotrem Tomickim¹⁸⁹. Gdy pierwszy z nich zmarł w 1532 roku, na czoło sprzyjających Albrechtowi wpływowych osobistości wysunął się biskup przemyski Jan Chojeński, pierwszy sekretarz kancelarii królewskiej. Przekazywał on informacje Nipszycowi i współdziałał z nim w zamian za popieranie swojej osoby na dworze¹⁹⁰.

Istotną dziedziną zakulisowej działalności Nipszyca było wyszukiwanie osób przychylnych księciu i nakłanianie ich do zaofierowania swych służb pruskiemu władcy. Celem tych zabiegów były zawsze osobistości wpływowe lub dworzanie, mogący przydać się księciu w realizacji jego zamierzeń politycznych. Opisywanie wszystkich tego typu „transakcji” wykracza poza ramy tematu, ale w formie skróconej przedstawia je następujące zestawienie:

180 Ibidem, t. 14, nr 161, s. 252, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 26 III 1532.

181 Ibidem, nr 156, s. 241, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 24 III 1532.

182 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 143, s. 180, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 2 III 1534.

183 Ibidem, t. 15, nr 86, s. 122, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 21 II 1533.

184 Ibidem, t. 14, nr 238, s. 380, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 10 V 1532.

185 Ibidem, t. 16, cz. 1, nr 38, s. 66, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 15 I 1534.

186 Ibidem, cz. 2, nr 598, s. 405, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 27 XI 1534.

187 Ibidem, cz. 1, nr 33.

188 Ibidem, nr 11, s. 20, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 6—14 I 1534; ibidem, nr 145.

189 Ibidem, t. 13, nr 72, s. 74; P. Tomicki do Albrechta, Kraków, 26 II 1531; ibidem, t. 15, nr 263, s. 364, Dantyszek do Tomickiego, Malbork, 17 V 1532.

190 Ibidem, t. 16, cz. 2, nr 513, s. 235, A. Cema i M. Nipszyc do senatorów pruskich zebrałych na sejmiku Prus Królewskich w Nowym Mieście, Królewiec, 4 X 1534. Podziękowanie za poparcie Chojeński przesłał Albrechtowi w liście z 31 XII 1535 (ibidem, t. 17, nr 594, s. 744).

Nazwisko, imię, funkcja	Zadeklarowany stosunek do księcia Albrechta	Źródło
Chojęński Jan, bp. przemyski i kanclerz	zobowiązująca przyjaźń	AT, t. 17, nr 594
Chodkiewicz Aleksander, starosta brzeski	poleca siebie i trzech synów	AT, t. 16, cz. 2, nr 408
Dantyszek Jan, dyplomata, bp. chełmiński	przyjaźń	AT, t. 14, nr 395
Goźc, dworzanin królewski	poleca swoje służby	AT, t. 14, nr 46
Górka Andrzej, starosta poznański	oddana przyjaźń	AT, t. 14, nr 15
Górka Łubasz, kasztelan poznański, bp. kujawski	oddana przyjaźń	AT, t. 14, nr 15
Iskrzycki Mikołaj, podkomorzy kamieniecki	poleca swoje służby	AT, t. 14, nr 46, AT, t. 15, nr 115
Jan, bp. wileński	pomagał w sprawie inflanckiej	AT, t. 16, cz. 1, nr 41
Nipszyc Jan, brat Mikołaja	poleca swoje służby	AT, t. 14, nr 46
Opaliński Piotr, ochmistrz dworu	przyjaźń	AT, t. 15, nr 468
Ostrogski Illa, książę litewski	przyjaźń	AT, t. 16, cz. 2, nr nr 395, 408, 581
Policki Jan, sekretarz Nipszyca	zwerbowany do płatnej służby	L. Kolankowski, <i>Z Archiwum Królewskiego</i> , s. 104
Procek, dworzanin królewski	poleca swoje służby	AT, t. 14, nr 46
Szydłowiecki Krzysztof, kanclerz	braterstwo krwi	AT, t. 7, nr 47
Szydłowiecki Mikołaj, podskarbi koronny	zobowiązująca przyjaźń	<i>Elementa</i> , 4 pars, nr 88
Tarnowski Jan, hetman	braterstwo krwi	AT, t. 15, nr 215
Wolski Paweł, podkanclerzy koronny	przyjaźń	<i>Elementa</i> , 6 pars, nr 568
Zambocki Jan, sekretarz królewski	zwerbowany do płatnej służby	W. Pocięcha, teka 193/59; <i>Elementa</i> , 4 pars, nr 92

W tabeli wymieniono tylko te osoby, które kontakt z Albrechtem nawiązały za pośrednictwem Nipszyca, bądź też współdziałały z nim na rzecz księcia. Okazuje się, że do płatnej służby dla Albrechta Nipszyc zwerbował tylko dwóch swoich współpracowników: Jana Zambockiego i jego siostrzeńca Jana Polickiego. Brak w listach agenta wyraźnych wzmianek o przekupstwie pozwala stwierdzić, że przy zdobywaniu wpływowych i utytułowanych zwolenników księcia podstawowym „pieniędzem” było wzajemne poparcie polityczne. Stosowano również wymianę prezentów¹⁹¹. W poszukiwaniu osób sprzyjających Albrechtowi agent trafił również do płatnych popleczników króla rzymskiego Ferdynanda I¹⁹². Nipszyc w latach 1526—1528 zasłużył się Habsburgom, więc nie miał kłopotów ze zdobyciem poparcia ich zwolenników na dworze polskim. Zakulisowe metody działania agenta ściśle łączyły się z omówionymi już sposobami zdobywania informacji, np. wykorzystanie życia towarzyskiego, współpraca z pisarzami kancelarii koronnych i litewskich i sportkania z gośćmi zagranicznymi.

191 Np. ibidem, t. 15, nry 414; 434, 464, 557 i 580.

192 Ibidem, t. 14, nr 433, s. 645, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 20 IX 1532.

System łączności z księciem Albrechtem jest również interesującym fragmentem technicznej strony pracy Nipszyca. Nipszyc i książe porozumiewali się trzema sposobami: listownie, za pośrednictwem posłów lub posłańców i osobiście. Korespondencja między nimi była głównym sposobem łączności, ponieważ książe stale przebywał w swoim kraju, najczęściej w Królewcu i Ragnecie, Nipszyc natomiast na dworze polskim, głównie w Krakowie, Wilnie i Piotrkowie. Odległość z Królewca do Krakowa wynosiła ok. 700 km, a do Wilna mniej więcej połowę tego dystansu. Na pierwszej z tych tras porozumienie trwało dość długo, bo ponad półtora miesiąca. Możemy to stwierdzić na podstawie wymiany listów w jesieni 1532 roku. Otóż 28 września Albrecht pisał do Nipszyca z Królewca, że przesyła w załączeniu pismo biskupa wrocławskiego, dra Jakuba von Salza¹⁹³. Nipszyc, odpisując 17 października, potwierdził odbiór tego pisma i zaproponował z kolei włączenie Jerzego Radziwiła do rokowań matrymonialnych¹⁹⁴, na co książe odpowiedź wystosował 18 listopada i przesał do Krakowa list wierzitelny do Radziwiłłów¹⁹⁵. Ogółem jeden cykl korespondencyjny na trasie Królewiec — Kraków — Królewiec trwał 52 dni. Mógł on jednak być skrócony, gdyby Albrecht nie zwlekał z odpowiedzią nawet do 36—40 dni. Prędkość podróżną natomiast obliczyć możemy tylko w przybliżeniu. Jeśli założymy, że posłaniec z pierwszym listem księcia wyjechał rano następnego dnia po jego napisaniu i przybył do Krakowa 14 października¹⁹⁶, to podróżował 16 dni z prędkością do 50 km w ciągu doby, co przy 8—10 godzinnej jeździe dziennie daje przeciętną 5—6 km/godz. Przy takiej szybkości czas przejazdu na trasie Królewiec—Wilno wynosiłby ok. 8 dni (na to mamy potwierdzenie w źródłach). 17 listopada 1534 roku Nipszyc pisał z Wilna, że poprzedniego dnia (16 XI) otrzymał listy Albrechta, pisane 4 listopada z Wielienia i Drezdenka¹⁹⁷. Odległość od tych miejscowości do Wilna stanowi ok. 2/3 długości trasy Królewiec—Kraków, a czas przejazdu posłańców trwał 3/4 z obliczonych wyżej 16 dni. Szybkość więc była podobna, tym bardziej że różnica w długości dnia między połową października a połową listopada wynosi 2 godziny i zapewne o tyle skrócił się dzienny czas jazdy gońców.

W korespondencji Nipszyca z księciem, oprócz prędkości, dużą rolę odgrywała tajność. Zapewniali ją zaufani posłańcy. Gdy jednak Nipszyc był nieobecny, zostawiali oni listy w kancelarii. Zgroziło to ujawnieniem tajemnicy, zwłaszcza gdy królowa zaczęła interesować się działalnością Nipszyca¹⁹⁸. Wówczas zażądał on od księcia, by gońcy oddawali listy do rąk własnych adresata¹⁹⁹. Albrecht poważnie potraktował ostrzeżenie, gdyż więcej skarg

193 Ibidem, nr 445, s. 671.

194 Ibidem, nr 465, s. 712.

195 Ibidem, nr 509, s. 782.

196 Ibidem, nr 465, Nipszyc odpisywał księciu w dniach 15—17 X, ale już w pierwszych słowach potwierdził otrzymanie listów z Królewca, co każe przypuszczać, że goniec przybył do Krakowa już 14 X.

197 Ibidem, t. 16, cz. 2, nr 580, s. 371, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 17 XI 1534.

198 Ibidem, t. 14, nr 433.

199 Ibidem.

nie było. Stałym posłańcem był od tej pory znany nam z imienia Janek²⁰⁰. Inni, jak Kasper Behem²⁰¹ czy Franciszek²⁰² przyjeżdżali do agenta sporadycznie.

Albrecht i Nipszyc w korespondencji posługiwali się tekstem jawnym w języku niemieckim, choć inni posłowie księcia stosowali szyfry²⁰³. Listy do Królewca Nipszyc z reguły pisał własnoręcznie. Podpisywał się Nykel Nybschycz.

Z pośrednictwa innych osób książe i Nipszyc korzystali rzadko. Agent jedynie posłom Albrechta, a zwłaszcza Jerzemu Kunheimowi, powierzał ważne sprawy²⁰⁴.

Osobiste kontakty Nipszycy i jego pana pozwalały na ustalanie dalszej taktyki postępowania. Obaż widywali się co najmniej raz w roku. Nie było jednak takiego spotkania, które poświęcone byłoby tylko sprawom dyplomatycznym. Nipszyc odwiedzał Albrechta zawsze na polecenie króla, często po prostu z okazji wyjazdów do Prus Królewskich. Książe także nie jeździł do Krakowa czy Wilna tylko na spotkania z Nipszycem.

Oceniając system łączności z księciem można zauważyć, że Nipszyc był stroną bardziej aktywną, a z technicznego punktu widzenia — nawet wiodącą. Skutki pomysłowości agenta w tej dziedzinie a także w zdobywaniu informacji i załatwianiu poleceń księcia stanowiły niewątpliwie postęp w rozwijającej się akcji dyplomatycznej.

*

Służba dyplomatyczna Prus Książęcych zorganizowana została w sposób nowoczesny²⁰⁵. Albrecht miał swych przedstawicieli nie tylko w Polsce, ale też na dworze cesarskim i papieskim²⁰⁶. Możemy jednak uznać, że Nipszyc był najważniejszym przedstawicielem księcia. Służył na dworze, gdzie decydowały się losy nowego państwa pruskiego i jego władcy. Służył na dworze, który Albrecht miał nadzieję objąć we własne posiadanie. Służył wreszcie na dworze zaliczanym do najpotężniejszych w Europie. Pełnienie funkcji dyplomatycznych w tak ważnym miejscu było zadaniem trudnym. Czy więc Nipszyc w latach 1532—1535 sprostał wszelkim wymaganiom? Wydaje się, że tak. Sprawy kluczowe nie zostały wprawdzie załatwione po myśli księcia, ale nie z winy Nipszycy. Inne polecenia zrealizował w miarę swych możliwości. Szczególne zasługi przyznać mu należy w prowadzeniu rokowań matrymonialnych, w sprawie inflanckiej i w rozwiązaniu prusko-litewskiego konfliktu granicznego. Ponadto pionierską rolę spełnił w technice pracy diploma-

200 Ibidem, t. 16, cz. 1, nry 11, 145, 177.

201 Ibidem, cz. 2, nr 3.7, ss. 13—14, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 21 VII 1534.

202 Ibidem, t. 15, nr 537, s. 778, Nipszyc do Albrechta, Wilno, 23 VI 1533.

203 E. T. Thiele, *Das Gesandtschaftswesen in Preussen im 16. Jahrhundert*, Göttingen 1954, ss. 67—68 podaje, że szyfr w listach do Albrechta stosowali: Klingenberg (11 I 1539), Pein (7 XI 1535) i najwcześniejszy M. Spielberger (15 VI 1526).

204 AT, t. 14, nr 15, s. 25 i nr 46, s. 86, Nipszyc do Albrechta, Kraków, 11 i 31 I 1532.

205 Stałych przedstawicieli w obcych państwach zaczęto wyznaczać w XVI w. Jako pierwszy ambasadorów (nuncjuszów) w Niemczech, Francji i Anglii mianował papież Leon X w sierpniu 1513 r. (*Historia dyplomacji do 1871 r.*, t. 1, tłum. W. Gluchowski, K. Krakowski, Warszawa 1973, s. 246).

206 E. T. Thiele, op. cit., ss. 66—68.

tycznej. Źródeł sukcesów agenta szukać będziemy tak w płaszczyźnie pre-dyspozycji osobistych, jak i w historycznych warunkach jego działalności. Skomplikowanym problemem wydaje się służba Nipszyca dla dwóch panów. Znacznie jednak upraszcza sprawę zgoda króla Zygmunta I na pruską działalność jego dworzana. Przy tym fakcie blednie sugestia o rzekomej podwójnej grze Nipszyca. Realizował on po prostu polską politykę księcia Albrechta, ale i pruską politykę Zygmunta I i w latach 1532—1535 obaj chlebo-dawcy byli z niego zadowoleni. Problem zaś postawy politycznej i ducha narodowego Nipszyca może stanowić przedmiot dalszych badań. Niemniej jednak na podstawie omówionego w artykule fragmentu pracy dyplomatycznej można postawić hipotezę, że czuł się on obywatelem Regni Poloniae i — przynajmniej według własnej oceny — przeciw tej ojczyźnie nie występował. Księstwo Pruskie traktował jako lenno podporządkowane władzy królewskiej, czyli jako luźno związaną część Polski. Z tego punktu widzenia godna zbadania jest działalność kolejnych przedstawicieli księcia Albrechta i jego następców w Polsce. Wówczas będziemy mogli stwierdzić, kiedy i jak stawiali się oni przedstawicielami rzeczywiście obcych władców w Rzeczypospolitej.

DI E TEILNAHME DES NIKOLAUS NIPSYC AN DER POLENPOLITIK
DES HERZOGS ALBRECHT IN DEN JAHREN 1532—1535
(Z u s a m m e n f a s s u n g)

In dem Artikel wurde ein Ausschnitt aus der Tätigkeit des Nikolaus Nipszyc als eines Vertreters des Herzogs Albrecht behandelt. Nipszyc gehörte zu dem Hof des Königs von Polen, Sigismund I. Im Jahre 1525 wurde er zugleich zu einem Kundschafter für den Herzog, und seit 1532 hat sein Dienst für den preussischen Herrscher einen diplomatischen Charakter angenommen. Die Jahre 1532—1535 wurden zum Gegenstand der vorliegenden Studie ausgewählt, da die in dieser Zeit von Nipszyc wahrgenommenen Angelegenheiten besonders schwerwiegend und verschiedenartig waren, und auch deswegen, weil diese Periode einen Umbruch in der Polenpolitik des Herzogs Albrecht mit sich brachte.

Der erste Teil des Artikels; Nipszyc als polnischer Diplomat, bildet einen Hintergrund für das Hauptproblem. Es wurden hier in zeitlicher Reihenfolge die Gesandtschaften dargestellt, welche Nipszyc im Auftrag des Königs nach Ungarn, bei dem habsburgischen Hof, nach Brandenburg, nach Königlich-Preussen und Livland abgehalten hat. Dabei wurde auf Annäherung des Gesandten an den römischen König Ferdinand I. aufmerksam gemacht.

Danach wurde ein Abriss des Dienstverlaufs Nipszyc' für den Herzog Albrecht behandelt, wobei die Einwilligung des Königs für den „preussischen Dienst“ seines Höflings betont wurde.

Den Hauptteil des Artikels nimmt die Tätigkeit Nipszyc' zugunsten des Herzogs Albrecht in den Jahren 1532—1535 ein. Es wurde darin die Teilnahme Nipszyc' an der Lösung der Schlüsselprobleme des Herzogs, die mit dem Streit um die Auslegung des Krakauer Vertrages verbunden waren. Es handelte sich dabei vor allem um die Teilnahme des Herzogs Albrecht an den polnischen Königswahlen und um die Abschaffung der königlichen Gerichtsbarkeit in dem Herzogtum Preussen. Die Vermittlung des Nipszyc und den Verhandlungen wies darauf hin, dass er die Interessen des Herzogs bei dem polnischen Hof vertrat. Eine Bestätigung dafür ergibt sich aus der Tatsache, dass Nipszyc mehrere wichtige Angelegenheiten bei dem königlichen Hofe erledigte. Es waren Bemühungen um die Zurücknahme der auf den Herzog auferlegten Reichsacht, um die Annäherung an die Habsburger, um die Lösung des preussisch-litauischen Grenzstreits, dann die Verhandlungen in der livländischen Frage und die aktive Teilnahme Nipszyc' an den von dem Herzog unternommenen Ehevermittlungen.

In dem darauffolgenden Abschnitt wurde die Technik der Tätigkeit von Nipszyc behandelt. Es wurden darin die Methoden der Nachrichtensammlung, die offiziellen und die hinter

den Kulissen angewandten Arten der Erledigung von Angelegenheiten, sowie das Kommunikationssystem zu Herzog Albrecht (die Berechnung der Reisedauer der Boten, die Geheimhaltung des Briefverkehrs) behandelt.

Zum Schluss wurde es festgestellt, dass Nipszyc die mit ihm verbundenen Hoffnungen des Herzogs Albrecht erfüllt hatte. Der Verfasser stellt schliesslich das Postulat auf, die Tätigkeit der weiteren Vertreter des Herzogs Albrecht und seiner Nachfolger in Polen zu untersuchen.

Übers. J. Serczyk.